

Články

FILM JAKO OTÁZKA NÁRODNÍ IDENTITY

*Zvukové filmy a pražské protiněmecké demonstrace
v roce 1930*

Nancy M. Wingfieldová

Příchod zvukových filmů na přelomu dvacátých a třicátých let doprovázely nepředvídané kulturní obtíže, které měly vzhledem k užití mluveného jazyka nacionální charakter. Jazyk zdůraznil rozdíly v národním cítění a myšlení, a protože si diváci už nemohli filmy „zdomácnit“, nemohli také přijmout smyšlený obsah zvukových filmů za své vlastní „kulturní teritorium“. ¹⁾ Američtí diváci se vysmívali nosovému anglickému přízvuku v britských filmech, zatímco Britové vypískali přízvuk americký a Pařížané uvítali první americký zvukový film výkřiky „Mluvte francouzsky!“ ²⁾ V Československu pak byla lidová reakce na zvukové filmy komplikovaná historickými okolnostmi. Po vzniku samostatného Československa v roce 1918 Češi odmítali své rakouské dědictví a snažili se prosazovat český charakter ve všech oblastech veřejného života. ³⁾ A protože si němčinu spojovali s historickou nadvládou habsburské monarchie, byli mnozí z nich mimořádně citliví na užívání němčiny ve veřejné sféře, do níž patřila také kina.

Na konci září roku 1930 se v Praze uskutečnily čtyři noční demonstrace proti německým filmům, které byly nejvážnějším etnickým konfliktem v hlavním městě od nepokojů v listopadu 1920. Těmito demonstracím, jejichž vnitrostátní i mezinárodní důsledky poznamenaly celou řadu oblastí československého politického a veřejného života, počítaje v to zahraniční obchod, mezinárodní konkurenceschopnost československého filmového průmyslu, československo-německé vztahy i politiku československé vládní koalice, věnovali historici meziválečného období poměrně málo pozornosti. Ti, kteří se

1) Viz Richard Maltby – Ruth Vasey, *The International Language Problem*. In: David W. Ellwood – Rob Kroes (Eds.), *Hollywood in Europe: Experiences of a Cultural Hegemony*. Amsterdam 1994, s. 79; Thomas J. Saunders, *Hollywood in Berlin: American Cinema and Weimar Germany*. Berkeley 1994, s. 233.

2) Luboš Bartošek, *Náš film. Kapitoly z dějin (1896 – 1945)*. Praha 1985, s. 171.

3) O roli českého filmu při budování národní identity za první republiky viz Jiří Rak, *Úvahy o národním charakteru českého filmu po roce 1918*. „Iluminace“ 1, 1989, č. 1, s. 30 – 42.

demonstracemi zabývali, se zaměřili pouze na jednu nebo dvě součásti konfliktu.⁴⁾ Navíc ignorovali jeden z nejvýznamnějších aspektů demonstrací: užití útočného nacionalistického jazyka, které objasňuje, kdo stanovil hranice pro politický diskurs v mezi-válečném Československu, a to nejen na ulici, ale také na pražské radnici a v Národním shromáždění.

K filmovým protestům v roce 1930 došlo v období přechodu od němých filmů k filmům zvukovým. Ačkoliv se stále vyráběly němé filmy, mnohá kina v Evropě a Spojených státech již začala měnit své vybavení tak, aby mohla uvádět filmy zvukové.⁵⁾ V roce 1929 se v Československu promítalo jen dvacet zvukových filmů, a to amerických. Na začátku roku 1930 bylo v celé zemi jen deset kin vybavených k promítání zvukových filmů: osm v Praze a dvě v Brně. Proměna však byla rychlá; na konci téhož roku se toto číslo zčtyřnásobilo a zvukové filmy se promítaly divákům ve větších městech v celém Československu. Do konce září pak bylo jen v Praze dvacet dva kin se zvukovou aparaturou. Ačkoliv tři čtvrtiny ze 196 zvukových filmů, které se promítaly v roce 1930, byly i nadále americké, poslední čtvrtina pocházela z různých evropských zemí: 36 bylo německých, 7 francouzských, 5 britských a několik dánských a švédských.⁶⁾ Český filmový průmysl začal svět brzy dohánět: v polovině září české deníky otiskly velké inzeráty na „První český celomluvený a hudební velkofilm *Když struny lkají*“.⁷⁾ A do konce roku 1930 bylo uvedeno do distribuce pět českých zvukových filmů.

Během léta 1930 promítla pražská kina nejrozumnější domácí i zahraniční filmy, včetně amerických zvukových filmů *Ne, Ne, Nanette* a *Revue všech revue*. Ve stejné době se objevily jisté negativní reakce na zahraniční filmy, a to zejména – ale ne pouze – na německé.⁸⁾ Český nacionalistický tisk si rychle našel ve zvukových filmech nepřítele – německé filmy – a začal bojovat proti jejich uvádění v Praze. Začátkem července svolal výbor zahrnující členy pražského filmového světa pod heslem „Nenechte

4) Např. L. Bartošek zmiňuje filmové protesty ve spojitosti s problémy, které přineslo zavedení zvuku do filmu. Luboš Bartošek, c. d., s. 171 – 172; P. Becher se zaměřuje na domácí a mezinárodní kulturní politiku. Peter Becher, *Ohnisko kulturněpolitických konfliktů v první republice: Spor o pražské městské divadlo 1920 a aféra pražského zvukového filmu 1930. Ztroskotání spolužití. Češi, Němci, Slováci v první republice. 1918 – 1938*. Praha 1993, s. 182 – 208; J. W. Brügel a F. G. Campbell se zabývají zahraničněpolitickými důsledky protestů. Johann Wolfgang Brügel, *Tschechen und Deutsche, 1918 – 1938*. Mnichov 1967, s. 219 – 220 a F. Gregory Campbell, *Confrontation in Central Europe*. Chicago 1975, s. 217 – 219; J. Havránek se stručně zmiňuje o protestech ve spojení s českými fašisty. Jan Havránek, *Fascism in Czechoslovakia* (dále *Fascism*). In: Peter Suga (Ed.), *Native Fascism in the Successor States, 1918 – 1945*. Santa Barbara 1971, s. 47 – 55; D. Kelly se zajímá o domácí politiku. David Kelly, *The Czech Fascist Movement, 1922 – 1942*. Boulder 1995, s. 93 – 94; H. Klepetař se soustředí především na domácí politiku. Harry Klepetař, *Seit 1918*. Moravská Ostrava 1937, s. 306 – 310; A. Klimek a P. Hofman si všímají role českých fašistů v demonstracích. Antonín Klimek – Petr Hofman, *Vítěz, který prohrál. Generál Radola Gajda*. Paseka, Praha 1995, s. 212 – 213.

5) Např. ačkoliv v roce 1929 bylo vyrobeno jen 14 německých zvukových filmů, jejich počet v roce 1930 vzrostl na 127.

6) Luboš Bartošek, c. d., s. 170.

7) *Česká mluva a české melodie*. „České slovo“ 12, 19. 9. 1930, č. 220, s. 2.

V únoru 1930 se poprvé z filmového plátna ozvala čeština ve filmu *Tonka Šibenice*, který byl původně režírován jako němý film a poté byl nově natáčen ve francouzských ateliérech.

8) Viz D., *Lichtspiele*. „Bohemia“ 103, 29. 8. 1930, č. 203, s. 6.

ILUMINACE

N. M. Wingfieldová: Film jako otázka národní identity

BEDA HELLER-FILM PRAHA

uvádí

němou verzi jednoho

z nejlepších

českých filmů

v novém zpracování

Dra. J. SVÁRY

KDYŽ STRUNY LKAJÍ

Strhující drama vášni a lásky.

Režie: B. FEHÉR za spolupráce J. KODIČKA.

OSOBY:

Sláva Michovská	MAGDA SONA-VESELÁ
Statkář Michovský, její muž	VACLAV VYDRA
Jeníček, jejich syn	JENÍČEK FEHÉR
Tulák Marek	JAROSLAV KOČIAN
Skála přátelé Michovského	JOSEF ROVENSKÝ
Toman	ČENĚK ŠLEGL
Seika Nováková	BALEK-BRODSKÁ
Strážmistr Prokop	OTTO RUBÍK
Bankéř Riedl	KAREL JIČINSKÝ

Výrobek A - B, filmové továrny v Praze.

Gramofonové desky vyšly u fy. ULTRAPHON.

Původní hudba J. A. TICHÉHO vyšla v nakladatelství V. HOFFMANNA vdova, Praha I.

Reklamní leták k filmu *Když struny lkají*
Ze sbírek NFA

české filmy vegetovat v jejich vlastní zemi“ na 28. říjen generální stávkou v městských kinech.⁹⁾

V jednom případě, který byl podle některých Němců výrazem protiněmecké zaujatosti, kino Lucerna, které zakoupilo na přání většiny českých diváků německou verzi anglicko-německého filmu *Atlantik*, odložilo uvedení tohoto filmu. Když filmová distribuční firma Slavia protestovala, Červený kříž, který vlastnil koncesi Lucerny, ostře kritizoval uvádění německy mluvených filmů, což bylo možná trochu překvapující stanovisko organizace, která o sobě tvrdila, že stojí nad národností a stranickostí. Situaci ještě zkomplikovala skutečnost, že předsedkyní Československého Červeného kříže byla Alice Masaryková, dcera prezidenta. Tento incident byl součástí většího česko-německého konfliktu v rámci Červeného kříže: napětí mezi snahou zahraničního vedení Červeného kříže mít více německých členů a jeho československou sekci, která odmítla křeslo pro Němce ve svém vedení.¹⁰⁾

Zpočátku však i deník československých národních socialistů České slovo reagoval negativně na české nacionalistické pobouření nad údajným kulturně-politickým nebezpečím, které představovaly německy mluvené filmy se svým „příliš jednoduchým“ vítězstvím v Praze. V článku z 15. srpna, nazvaném Česství v tříčtvrtečním taktu, uvedl šéfredaktor K. Z. Klíma, že ačkoliv hodně Němců chodí do kina, naprostou většinu filmových diváků tvoří Češi. Prostě v Praze nebylo dost Němců, kteří by mohli „dodati návštěvy pro tři sta či více vyprodaných představení“ německy mluveného filmu *Dvě srdce ve tříčtvrtečním taktu*. Popularita německy mluvených filmů, dokazoval dále K. Z. Klíma, „znamená pro německý film v Praze jakýsi vyhraný plebiscit, zvláště vzpomeneme-li schůzí, protestů a článků, kterými se odmítaly první pokusy zjednotit německé řeči a německému zpěvu v pražských kinech stejného domovského práva, jakého tu před ním nabyl již zvukový film anglický nebo francouzský“.¹¹⁾ Kino Národ, které vlastnili čeští národní demokraté Karla Kramáře, se snažilo zamluvit si německé filmy a pokusilo se dokonce získat na ně monopol. „Pseudovlastenecké“ a „demagogické“ články protestující proti německým filmům se v Národních listech, deníku českých národních demokratů, začaly objevovat teprve poté, co se kinu, jehož vlastnictví se národní demokraté snažili horlivě popřít, nepodařilo monopol získat.

Podobně jako všechny vlády i československá vláda využívala k ochraně svých občanů před možným nebezpečím, které by filmy, domácí i zahraniční, mohly představovat, cenzurních orgánů. Ale ačkoliv cenzoři na přelomu roku 1928 a 1929 cenzurně poznamenali i přímo zakázali celou záplavu filmů především německé výroby, do léta 1930 počet těchto filmů klesal;¹²⁾ např. v červenci byly zakázány jen tři filmy – jeden americký a dva německé. Ačkoliv odůvodnění pro zákroky cenzurní komise ministerstva vnitra proti

9) *Lichtspiele*. „Bohemia“ 103, 29. 7. 1930, č. 176, s. 7.

10) Viz *Das Rote Kreuz verbietet deutsche Tonfilme*. „Bohemia“ 103, 5. 7. 1930, č. 152, s. 3; „*Rotes Kreuz gegen Aufführung deutscher Tonfilme*“. „Prager Tagblatt“ 55, 5. 7. 1930, 4. 157, s. 5.

11) K. Z. Klíma, *Česství v tříčtvrtečním taktu*. „České slovo“ 22, 15. 8. 1930, č. 122, s. 1.

Klímův úvodník byl komentován následujícího dne v článku *Das Sieg des deutschen Tonfilms in Prag*. „Bohemia“ 103, 16. 8. 1930, č. 190, s. 5.

12) Viz Státní ústřední archiv (SÚA), fond Ministerstvo vnitra 1925 – 1930 (f. MV), kart. č. 1062, sign. 6/240/13, korespondence.

některým filmům mohlo být pro většinu veřejnosti nepochopitelné, mezi hlavní důvody patřil násilný obsah nebo urážka náboženského cítění.¹³⁾

Zvukových filmů se chopily komerční zájmy a přechod ke zvuku proběhl velice rychle, němé filmy dál uváděla jen kina, většinou venkovská, která si nemohla novou techniku dovolit. Určité opozice se však zvukový film dočkal především od milovníků filmu jako nového umění. Samozřejmě, že ne všichni považovali film, ať němý či zvukový, za uměleckou formu a někteří mu dávali spíše nálepkou pouhého technického vynálezu.¹⁴⁾ Alespoň zpočátku považovali i někteří kritici zvukové filmy méně za „pohyblivé obrázky“ a více za vyfotografované divadlo.¹⁵⁾

Zatímco většina pražských kritiků se v roce 1930 i nadále soustředila na všeobecně uznávané divadlo, 200 kin v hlavním městě a 1100 jinde v republice odráželo širokou popularitu filmů jako vítané zábavy. Například německý deník *Bohemia* přinášel filmové recenze několikrát týdně.¹⁶⁾ 16. července otiskl recenzi na *Dvě srdce ve tříčtvrtečním taktu* režiséra Gézy von Bolvaryho. Tato „vídeňská opereta“, odehrávající se v uměleckém prostředí, se promítala v Praze sedm týdnů a v době recenze byla jedním z nejúspěšnějších dovezených německých filmů.¹⁷⁾ Rané zvukové filmy byly technicky primitivní a pod nadpis zvukový spadala směsice filmů od původně němých s dodatečným ozvučením až po skutečné zvukové filmy. Filmoví kritici komentovali technickou stránku filmů stejně jako jejich obsah. Například si stěžovali na špatný překlad a na rušivé mezititulky. Mezititulky, ať už měly jakékoliv nedostatky, byly mezinárodně přizpůsobivé, protože mohly být tvořivě upraveny tak, aby sloužily různým kulturním a národním skupinám.¹⁸⁾ Jednou z výhod filmu *Dvě srdce ve tříčtvrtečním taktu* byla skutečnost, že český text byl zkopírován přímo na film, takže se mluvené slovo a překlad objevovaly ve stejném okamžiku.¹⁹⁾

Podobně jako dnes, existovala i tehdy ve výrobě filmů mezinárodní spolupráce a filmy se dokonce produkovaly ve dvou či více jazycích najednou.²⁰⁾ V srpnu 1930 oznámila německá společnost Süd-Film AG plány na společný česko-německý film, který se měl objevit na konci října: byl to *C. a k. polní maršálek* s Vlastou Burianem v české i německé verzi. Alespoň někteří členové českého filmového světa se domnívali, že česko-německé koprodukce jsou žádoucí z komerčních i uměleckých důvodů. Ve skutečnosti řadu českých filmů pomohl realizovat německý kapitál.

13) *Aus der Filmwelt*. „Prager Abendzeitung“, 1930, 22. 10., s. 2

14) Mezi těmi, kdo byli skeptičtí vůči přechodu ke zvuku, (tvrdili například, že zvuk film „obohatí jen povrchně“), byli ti, kteří filmy produkovali i ti, kdo je kritizovali. Viz např. *Babelsberg: ein Filmstudio, 1912 – 1992* (dále *Babelsberg*). Hrsg. Wolfgang Jacobsen. Berlin 1992, s. 152 a Hans H. Wollenberg, *Fifty Years of German Film*. New York 1972, s. 24 – 25.

15) Thomas J. Saunders, c. d., s. 223.

16) Toto bylo zřejmě pravidlem spíš v Evropě než ve Spojených státech. O reakci německých autorů na filmy viz *Geschichte des deutschen Films*. Hrsg. Wolfgang Jacobsen – Anton Kaes. Stuttgart 1993, s. 87 – 94.

17) *Lichtspiele*. „Bohemia“ 103, 16. 7. 1930, č. 165, s. 5.

18) Richard Maltby, Ruth Vasey, c. d., s. 79.

19) D., *Lichtspiele*. „Bohemia“ 103, 29. 8. 1930, č. 203, s. 6.

20) Do poloviny roku 1931 byla přibližně třetina německých zvukových filmů produkována také v cizích jazycích, především v angličtině a francouzštině. Odlišné verze filmu někdy vyžadovaly změny kostýmů, režie nebo hereckého obsazení. Viz *Babelsberg*, s. 169.

Der große deutsche
Ton- und Sprechfilm

ZWEI HERZEN IM $\frac{3}{4}$ TAKT

Manuskript: WALTER REISCH und FRANZ SCHULZ

Komposition: ROBERT STOLZ

Regie: GEZA VON BOLVARY

Produktion: Superfilm, Berlin Tonverfahren: Tobis

Darsteller:

**Irene Elsinger
Karl Ettlinger
Willy Forst
Tibor v. Halmay
Paul Hörbiger**

**Walter Janssen
Oskar Karlweiß
Paul Morgan
Szöke Szakall
Gretl Theimer**

Die begeisterten Pressestimmen nach der Uraufführung im Berliner „Capitol“

Film-Kurier, 14. März

„Ein Riesen-Bomben-Monstre-Erfolg. Der Kritiker stellt sich, dankbar für zwei entzückende Stunden, an die Seite des beifalltrassenden Publikums. Der Film wird neue Kassenrekorde aufstellen.“

Film-Echo, 17. März

„Was im Capitol abrollt, ist ein glänzend vertontes, entzückendes Libretto... Nett und routiniert, mit viel Tempo die ganze Inszenierung, die in erster Linie von dem ausgezeichneten Spiel der Darsteller getragen wird.“

Der Film, 15. März

„Es war ein Abend des großen Erfolges. Ein deutscher Tonfilm, so nett gemacht, so vollendet im Ton, so reizend und unterhaltsam, daß man weiter hoffen darf. Beifall bei offener Szene und am Schluß.“

L. B. B., 14. März

„Die Zahl der deutschen Tonfilme ist also um einige recht gelungene Leistungen bereichert, um einen Film, der uns Freude macht, der dem Publikum — und damit den Filmtheatern — Freude bereiten wird.“

Reichsfilmblatt, 15. März

„... mit diesem vorzüglichen Film, der für zwei Kinostunden eine Quelle ungetrübten Genusses ist, hat er wieder eine Arbeit abgeliefert, die in unserer Zeit gesteigerten Tonfilmbedarfs mit Freude begrüßt wird.“

Film-Journal, 16. März

„Der Film ist technisch durchaus einwandfrei und steht in der Tonwiedergabe unbedingt an der Spitze. — Es ist ein Vergnügen, von einem Tonfilm sagen zu können: seine Technik ist ebenso gut wie Manuskript, Regie, Darstellung, Photographie und Architektur.“

Bereits einteilungsbereit!

ELEKTA-FILM A.-G.

Tel. 21065, 27437, 28008

PRAG II, NÁRODNÍ TR. 26 Telegr.: ELEKTAFILM Prag

Vertretung für die Slowakei: REDOUTEFILM, Bratislava

*Reklama na film Dvě srdce ve tříčtvrtečním taktu
v časopisu Internationale Filmschau č. 2, 31. 3. 1930*

Většina z pražských kin, která uváděla premiérové filmy, byla soustředěna v centru města, především na Václavském náměstí a jeho okolí, tedy na oblíbeném místě českých veřejných národních projevů. Davy českého obyvatelstva se zde shromáždily 28. října 1918, když bylo u sochy svatého Václava, dominující horní části náměstí, vyhlášeno samostatné Československo, a shromáždily se tu znovu během protiněmeckých nepokojů v listopadu 1920 i při komunisty zorganizované generální stávce v následujícím měsíci. Václavské náměstí navíc bylo jedním z hlavních dějišť každoročních vzpomínkových oslav československé samostatnosti na konci října. A najednou tam visely plakáty na německé filmy a německé filmy se promítaly v samém srdci českého národa!

Bylo to období rostoucího národního cítění v Evropě, vzniklého částečně jako reakce na světovou hospodářskou krizi, která hluboce zasáhla Československo. Českoslovenští voliči reflektovali rostoucí radikální nacionální přístupy a ve volbách v říjnu 1929 vrátili do parlamentu tři fašisty z Ligy proti vázaným kandidátkám, Radolu Gajdu (vl. jm. Rudolf Geidl), Karla Perglera a Jiřího Stříbrného.²¹⁾ V sousedním Německu také narůstal radikální nacionalismus: z politického okraje se vynořili nacisté a stali se druhou nejsilnější stranou v Říšském sněmu ve volbách v září 1930. Na konci léta se navíc konaly protislovanské demonstrace v Německu i Rakousku. V neposlední řadě byla nedávná poprava čtyř slovinských zločinců v Terstu zdrojem novinářských polemik, které vyústily v kamenování italské ambasády v Praze.²²⁾

Nacionální cítění v hlavním městě Československa narůstalo. V nedávné *cause-célèbre* zatkla pražská železniční policie v rychlíku z Lince do Prahy Adolfa Mayera, rakouského obchodníka cestujícího do Drážďan, za to, že prý nazval Čechy „feige Hunde“. Byl uvězněn a jeho případ se projednával soudně. Při výslechu Mayer připustil, že očernil bývalý c. a k. 28. pěší pluk, ale „podlé psy“ popřel. Soudce shledal Mayera vinným za to, že urazil český národ a českou armádu, a odsoudil ho k měsíčnímu vězení. Mayer se odvolal. Soudce vyššího soudu vycházel z toho, že Mayer jako cizinec nemohl vědět, že bývalý český c. a k. 28. pěší pluk, rozpuštěný po světové válce, byl v Československé republice obnoven, a 20. září Mayera propustil.²³⁾ Mayer pravděpodobně pokračoval ve své služební cestě bez dalších problémů. Jeho případ nebyl výjimečný. Brzy po něm byl zadržen Američan za užití epiteta „čeští psi“ a tedy za urážku českého národa.²⁴⁾ Nemělo by být tedy překvapením, že německy mluvené filmy se staly problémem, který zvyšoval nacionální cítění. Mayerův případ se stal během filmových protestů diskutovaným tématem.²⁵⁾

21) J. Havránek uvádí, že čeští fašisté, kteří měli největší podporu v Praze, byli méně „pro – čeští“ a více protiněmečtí. Hlučná, ale počtem zanedbatelná fašistická strana získala pouze 1% hlasů v parlamentních volbách v roce 1929. V roce 1934 se fašisté spojili s českými národními demokraty a v parlamentních volbách v květnu 1935 získali 5,6% hlasů a 17 křesel v Národním shromáždění. J. H a v r á n e k, *Fascism*, s. 50.

22) National Archives of the United States (NA), Record Group (RG) 59 – General Record of the Department of State, Central Decimal Files, 1930 – 1939, 760f.00, Zpráva č. 127, 11. října 1930 z Prahy (nepodepsáno).

23) ma., *Der Fall Mayer*. „Bohemia“ 103, 20. 9. 1930, č. 222, s. 1.

24) *Nach dem Fall Mayer der Fall Scarf*. „Bohemia“ 103, 23. 9. 1930, č. 224, s. 6.

25) Viz např. „Pražské děti“ o „panu“ Mayerovi. „Večer“ 26. 9. 1930, č. 224, s. 2; *Zase jeden Mayer, který spílá republice*. Tamtéž, 6. 11. 1930, s. 1.

V pondělí 22. září se shromáždili fašisté před kinem Avion na Václavském náměstí, kde se už téměř týden promítala německá hudební komedie *Nesmrtelný lump*, aby protestovali proti německým zvukovým filmům.²⁶⁾ *Nesmrtelného lumpa* cenzura schválila, protože nenašla ve filmu nic, co by mohlo „zranit české city a hrdost“.²⁷⁾ Ve skutečnosti cenzurní komise povolila uvedení filmu, popisovaného jako „velice benevolentní“, v době, kdy veřejnost byla stále ještě vzrušena Mayerovým soudem. Film byl dokonce kladně hodnocen v Českém slovu 23. září. Recenzent komentoval rozkošné obrázky ze štyrského venkovského života a považoval film za důkaz toho, že evropské filmy za pár měsíců předstihly kvalitu amerických. Dále dokonce předpověděl, že film se stane v Praze senzací, což se splnilo, ale ne tak, jak si představoval!²⁸⁾

Druhého dne se shromáždilo asi 200 českých mladých lidí – především studentů, komunistů a fašistů – během večerního představení v kině Avion na výzvu novin, plakátů a letáků pocházejících od příznivců J. Strábrného, ale policie je poslala pryč. Film se tedy dohrál a diváci odešli bez nehody. Někteří z demonstrujících šli z Avionu do paláce Lucerna, kde svolávali slávu „slovanské Praze“ a křičeli „Pryč s německými filmy“. Potom se vrátili k Avionu a zpívali „Hej Slované“. Jiní se za volání „Ať žije Kramář, ať žije generál Gajda, hanba Židům!“ přemístili z Václavského náměstí na Staroměstské náměstí, kde bylo předneseno několik projevů, týkajících se nejen německých filmů, ale také problémů mezi (fašistickou) Itálií a (slovanskou) Jugoslavií. Za dalšího zpěvu se demonstranti přesunuli ke hrobu neznámého vojína, kde zpívali další vlastenecké písně. Někteří demonstranti chtěli jít k jugoslávskému vyslanectví na Malé Straně, ale policie je zastavila, takže se vrátili na Václavské náměstí a ke kinům.²⁹⁾ V půl dvanácté už bylo po demonstraci.

Událostem předchozích dvou večerů se dostalo pozornosti především ve fašistickém tisku 24. září. Někteří Pražané věřili, že čeští fašisté naplánovali demonstraci na 23. září a že to ještě neskončilo. Rozhozené anonymní letáky vyzývaly „uvědomělé Čechy“ k demonstracím proti uvádění německých filmů.³⁰⁾ Pochopitelně Polední list z 24. září obsahoval článek s palcovým titulkem „Velké protiněmecké demonstrace v Praze“, v němž se radostně psalo o demonstrantech před pomníkem Jana Husa na Starém Městě a u sochy sv. Václava na Václavském náměstí, stejně jako o soucitu s jugoslávskými „bratry“, o demonstracích před německým vyslanectvím i před policejně hlídaným italským vyslanectvím.³¹⁾ Účastníci demonstrace, kteří šli protestovat před německé vyslanectví, však neznali správnou adresu a omylem vzbudili českého občana, před jehož domem demonstrovali. Německý vyslanec si mohl o demonstracích v Poledním listu jen

26) SÚA, Presidium zemského úřadu 1921 – 1930 (dále PZÚ), kart. č. 21, sign. 8/1/69/48, Policejní ředitelství v Praze, Fašistická demonstrace při večerním představení v biografu „Avion“ dne 22. září 1930, s. 1, 24. září 1930.

27) SÚA, fond Cenzurní sbor kinematografický (f. CSK), kart. č. 36, č. 461/1930, zpráva ministerstva vnitra: Předvádění filmu *Nesmrtelný lump* v biografu Avion v Praze, 24. září 1930.

28) *Nový program v bio Avion*. „České slovo“ 22, 23. 9. 1930, č. 225, s. 11.

29) SÚA, PZÚ, kart. č. 121, sign. 8/1/69/48, Policejní ředitelství v Praze, Zpráva, 23. 9. 1930.

30) *Strassendemonstrationen gegen die deutschen Tonfilme*. „Bohemia“ 103, 24. 9. 1930, č. 225, s. 5.

31) *Velké protiněmecké demonstrace v Praze*. „Polední list“ 4, 24. 9. 1930, č. 266, s. 1.

Befehl !

Erstens: Sämtliche Kinos in der Tschechoslowakischen Republik sind sofort mit unserem Film zu besetzen. Zweitens: Kinobesitzer, die sich weigern sind mir unverzüglich zum Rapport vorzuführen. Drittens: Das Publikum ist bei erhöhten Eintrittspreisen anzuweisen, nach Schluss einer jeden Vorstellung stürmisch zu applaudieren und in Hochrufe auszubrechen

Burian m. p.
k. u. k. Feldmarschall

Obiger Befehl des „Feldmarschalls“ Vlasta Burians bezieht sich auf den neuesten Schlager der Elektafilm

K.u.k.

Feldmarschall

Regie: **Karl Lamač**

In dieser militärischen Tonfilmhumoreske (nach dem gleichnamigen Lustspiel von E. A. Longen, Drehbuch von W. Wassermann und R. Arvay, Dialoge: Roda Roda) wirken neben **Vlasta Burian** und **Roda Roda** mit: **Fee Malten, Harry Frank, Antonie Jaeckel, Jack Mylong-Münz, Emmy Carpentier, Paul Rehkopf, Wilhelm Bendow, Karl Forest, Franz Engel** und **Jo Seff**

An der Kamera: Otto Heller, die Bauten stammen von Heinrich Richter, die Musik schrieb Jara Beneš. Tonsystem: Tobis-Klangfilm Gemeinschaftsproduktion der Ondra-Lamač-Film G. m. b. H. — Elektafilm A. G. — AB-Film A. G.

im Verleih der

ELEKTAFILM A.-G. PRAG

Reklama na film *C. a k. polní maršálek*
v časopisu *Internationale Filmschau* č. 12, 31. 12. 1930

prečíst.³²⁾ Buřičské titulky (V české Praze tekla krev českých demonstrantů) v tomto deníku pokračovaly během trvání nepokojů a protestovaly proti vzrůstajícímu poněmčování.³³⁾

24. září vyzývaly ranní noviny J. Stříbrného k dalším protestům na večer. Fašisté a přívrženci národních demokratů se shromáždili na Václavském náměstí v půl osmé večer a snažili se přinutit majitele kin, která uváděla německé filmy, nejen k tomu, aby zrušili večerní představení, ale aby také slíbili, že už německé filmy uvádět nebudou. Demonstranti se vrátili do kina Avion, které se stalo toho večera jejich prvním územním ziskem. Pod nátlakem demonstrantů se už ředitelství Avionu rozhodlo zcenzurovat první scénu filmu, odehrávající se ve třídě základní školy, kde žáci zpívali štyrskou hymnu Hoch vom Dachstein, a vystříhlo všechny další scény, v nichž se tato píseň zpívala. Fašisty především popuzovala mapa Štýrska visící na zdi třídy, protože odtud pocházel dříve zmíněný Mayer. Když se český kabaretiér Karel Hašler pokoušel vysvětlit, že *Nesmrtelný lump* byl pro mnohé Čechy urážkou v kontextu Mayerovy aféry, jeho argument Bohemia sarkasticky zredukovala takto: fašisté uvádějí, že film se prý odehrává ve Štýrsku, Mayer byl z Grazu ve Štýrsku, Mayer prý urazil 28. pěší pluk, a proto uvedení filmu s mapou Štýrska na zdi a se zpěvem štyrské hymny bylo provokací vůči českému lidu. Souhlas se zcenzurováním urážlivých scén demonstranty neuspokojil a přibývalo hrozeb z ulice stejně jako od lidí, kteří se shromáždili před kinem kolem poledne. Aby se vyhnul problémům, zrušil prostě majitel kina z technických důvodů večerní představení, která už byla vyprodána, a vyvěsil toto oznámení na pokladnu u vchodu do kina.³⁴⁾

Bez ohledu na „vítězství“ se asi 200 demonstrantů, většinou mladí muži a ženy, postavilo před vchod do kina a volalo „Ať žije slovanská Praha“. Dalších několik stovek protestujících na Václavském náměstí zpívalo české národní písně. Poté, co zaměstnanci kina slíbili, že film už nikdy nebude uveden, demonstranti odešli. Kráčeli dolů po Václavském náměstí, zpívali a křičeli „Pryč s Němci, pryč s Židy“ a „Nechceme německé filmy“. U budovy, v níž sídlilo České slovo, se pískalo, ale budova byla dobře střežena a policie demonstranty rozehnala. Redaktoři nezávislého konzervativního deníku Národní politika se vykláněli z oken, mávali kapesníky a děkovali demonstrantům za jejich „slovanské“ výkřiky.

Demonstranti se přesunuli k domu na Václavském náměstí č. 11, kde sídlilo kino Passage, které uvádělo *Dvě srdce ve tříčtvrtečním taktu*. Vrátný nestihl zabránit demonstrantům ve vstupu do pasáže, a ti tak proudili ke vchodu do kina, kde je policie zastavila. Demonstranti roztrhali veliké filmové plakáty a odnášeli si je jako trofeje. Rušili diváky, ale nenastala panika, protože zaměstnanci kina dokázali situaci vystrašeným divákům objasnit.

32) Archiv Ústavu T. G. Masaryka, Masarykův archiv, kart.: Vnitropolitické situace – vlády, zpráva Kamila Krofty z 17. 10. 1930; Polední list otiskl zprávy o demonstracích před německým vyslanectvím na první a druhé straně: *Velké protiněmecké demonstrace v Praze*. „Polední list“ 4, 24. 9. 1930, č. 266, s. 1; Češi provolávají hanbu před německým vyslanectvím. Tamtéž, s. 2.

33) *V české Praze tekla krev českých demonstrantů*. „Polední list“ 4, 26. 9. 1930, č. 267, s. 1.

34) *Neue Strassendemonstrationen in Prag*. „Bohemia“ 103, 25. 9. 1930, č. 226, s. 1 a 2.

Téměř tisícový dav se pohyboval Národní třídou ke kinu Olympia ve Spálené 26, kde se už od začátku července promítala německá hudební komedie *Delikatessy*. Film opět režíroval Géza von Bolvary a Harry Liedtke v něm hrál kouzelníka, z jehož lahůdkářství se stal noční klub; vše bylo vyplněno tancem, jazzem a šlágry. Za skandování „Nechceme německý kýč, chceme české filmy“ dav vyrazil závoru na dveřích a strhal plakáty na německé filmy.³⁵⁾

Asi v deset hodin večer rozbili demonstranti osmnáct oken Nového německého divadla a neznámý muž, stojící před vchodem do divadla, pronesl projev útočící na Němce a Židy. Představení *Das häßliche Mädchen* vídeňského Reinhardt-Ensemble bylo přerušeno v posledním jednání, když si diváci v obavách, že venku hoří, začali probojovávat cestu k východu. Avšak po uklidňujících slovech ředitele se představení dohrálo a diváci poté vyšli do palby nadávek od demonstrantů.

Mezitím se na Václavském náměstí rozdávaly Filmové listy, které požadovaly, aby česká veřejnost bojkotovala kina, jež uváděla německé filmy. Leták také prohlašoval, že film *Když struny lkají*, v němž hrál český virtuos Jaroslav Kocián, uváděný v kině Alfa na Václavském náměstí č. 30, vlastně nebyl českým filmem. Pravděpodobně proto, že režisér Friedrich Fehér nebyl Čech.³⁶⁾

Demonstranti pak přešli na Národní třídu a odtud se vydali ke kinu Kotva v Revoluční třídě, kde strhali plakáty na první německý zvukový film o světové válce *Na západní frontě 1918* režiséra G. W. Pabsta. Dále pokračovali Dlouhou třídou do kina Roxy, kde se dávala romantická komedie *Král valčíků*, s melodiemi Johanna Strausse a poblíž Roxy zničili nápisy německých firem. Demonstrace dostala vysloveně antisemitský charakter, když dav rozbil okna kavárny Aschermann. Když se konečně objevila policie a vyzývala demonstranty, aby se rozešli, ti neuposlechli a křičeli „Ať žije slovanská Praha“ a „Hanza Židům“, bili Němce, které cestou potkali, a směřovali k Staroměstskému náměstí, kde se znovu shromáždili. Předtím, než se vrátili na Václavské náměstí, zpívali „Kde domov můj“.

Oblíbenými cíli demonstrantů byly také kavárny navštěvované Němci. Z nich „srovnali se zemí“ kavárnu Electra na Václavském náměstí a kavárnu Nizza na třídě Maršála Focha. Policie v Electře mnoho nezachránila, protože se objevila, až když byla škoda spáchána. Ke kavárně Nizza dorazilo asi sto demonstrantů, kteří rozbili okna plně obsazené kavárny, sousedního nakladatelství Orbis a kina Maceška, kde se také promítal *Král valčíků*. Prosby majitele kavárny, aby policie zasáhla, nebyly nic platné. Demonstranti strhli a odtáhli také neon pražské pobočky Brünner Tagblattu a ani v tomto případě policie nedokázala zasáhnout.³⁷⁾

Ani druhý den se atmosféra neuklidnila, ačkoliv policejní ředitel zakázal všechny demonstrace a v centru města, kde byl ohrožen německý majetek, stejně tak jako před rakouským a německým vyslanectvím, byla silná policejní ostraha. Policie rozehnala

35) *Neue Strassendemonstrationen in Prag*. „Bohemia“ 103, 25. 9. 1930, č. 226, s. 2.

36) Viz – o –, *Nehláíme se k filmu, který je naší celonárodní ostudou*. „Filmové listy“ 2, 30. 9. 1930, č. 25, s. 188.

37) SÚA, Policejní presidium 1921 – 1930 (dále PP), sign. D/12/35, Výpis ze zprávy o událostech politického rázu ze dne 24. září 1930.

dav asi padesáti lidí, kteří se ráno sešli před německým divadlem, a poté byl klid až do osmi hodin večer, kdy se přibližně 300 demonstrantů, skládajících se především z české mládeže s trikolórami v knoflíkových dírkách a červenobílými vlajkami, shromáždilo na Václavském náměstí. Protesty toho večera neměly čistě nacionální charakter, protože někteří z demonstrantů nesli komunistické transparenty. Dav prorazil policejní kordon, záhy se rozšířil na 5000 až 10 000 osob (odhady se různí) a za zpěvu směřoval k ulici Na příkopě. Demonstranti se oháněli holemi, pokřikovali, pískali při krátké zastávce před Schillerovým obchodem s oděvy a dále se vydali ke kavárně Kontinental, kde také pískali. Pak přešli Havlíčkovu náměstí a zaútočili na Německý dům. Zde tloukli železnými tyčemi do stažených vnějších rolet, házeli kameny do oken a rozbíjeli je. Jednotka četníků, která dorazila na místo, obklopila s nasazenými bajonety demonstranty, kteří křičeli: „Vy Češi jdete proti nám Čechům; bráníme českou Prahu proti Němcům“. V nastalém zmatku padaly kameny na četníky, kteří byli nakonec schopni dav zatlačit za cenu poranění některých demonstrantů bajonety a obušky. Chaos však neustával mimo jiné také proto, že na scénu přijela jízdní policie a trvalo jí chvíli, než vše vyčistila. Policie současně vyklidila ulici Na příkopě a Václavské náměstí.

Kolem desáté večer se někteří účastníci demonstrace snažili zaútočit na přísně střežené německé divadlo, ale policie je odrazila, ovšem teprve poté, co zdemolovali vládní vůz. Další demonstranti strhávali troleje, vytahovali cestující z tramvají, bili četné tramvajové průvodčí, kteří protestovali, a zastavovali jedoucí automobily, včetně vládního vozu ministra veřejných prací, lidovce Jana Dostálka, jenž byl zastaven při přejezdu Václavského náměstí. Demonstranti Dostálka obtěžovali, házeli na auto kameny, ale policie ho zachránila.³⁸⁾ Další skupina demonstrantů šla na Staré Město, kde rozbíjela výlohy českých a německých obchodů a strhávala nápisy s německými nebo židovskými jmény. Klid nastal v Praze teprve někdy po půlnoci.³⁹⁾

Českoslovenští národní socialisté svolali protifašistickou demonstraci před svým novým sídlem strany na rohu třídy Maršála Focha nad Václavským náměstím na 26. září v pět hodin odpoledne. Policie zakázala plánovaný pochod, ale povolila masové shromáždění, kterého se zúčastnilo asi 1 500 lidí, kteří nesli transparenty „Pryč s fašismem“ a „Pryč s válkou“. V davu byli také komunisté, kteří vykřikovali svá vlastní hesla do megafonů a snažili se ze všech sil vyprovokovat mluvčí národních socialistů hlučným zpěvem. Českoslovenští národní socialisté se rozešli v pokoji, ale někteří z komunistů se za zpěvu Internacionály vydali na Václavské náměstí kolem Lidového domu, sídla československých sociálních demokratů, v Hybernské ulici a dále ke svému vlastnímu stranickému sídlu a cestou napadali sociální demokraty a policii. Další demonstranty, kteří se shromáždili na Václavském náměstí, rozehnaly hlídky za spolupráce četníků. Na fašistické demonstraci u Národního domu na Smíchově mezitím promlouval K. Pergler k přibližně tisícovému davu.⁴⁰⁾

38) *Deutscher Protest in Prag*. „Berliner Tageblatt“, 26. 9. 1930, nestr.

39) *Die Ausschreitungen in Prag*. „Bohemia“ 103, 26. 9. 1930, č. 227, s. 1 a 2.

40) K tomu *Výstraha národní a slovanské Prahy fašistickému a komunistickému teroru*. „České slovo“ 22, 27. 9. 1930, č. 229, s. 1; SÚA, PP, sign. D/12/35, Policejní ředitelství v Praze, Opis, 26. 9. 1930.

*Nesmrtelný lump v reklamním časopisu
Illustrierter Film-Kurier (1930, č. 1369)*

Němečtí a židovští vůdcové intervenovali u policie a ministerstva vnitra. Patrně vzhledem k možné hrozbě rezignace německých vládních ministrů, německého sociálního demokrata Ludwiga Czecha (ministerstvo sociálních věcí) a německého agrárníka Franze Spiny (ministerstvo zdravotnictví) a vzhledem k intervenci německého vyslance v Praze Waltra Kocha, zabránilo větším výbuchům násilí večer 26. září „energické úsilí“ úřadů zodpovědných za ochranu majetku a zjednání občanského pořádku díky nasazení velkého množství četníků a policie. 27. září už byl zase klid.⁴¹⁾

Konečné ztráty zahrnovaly 31 zranění hlídek a policistů, způsobených především hosenými kameny jen 25. září. Neznámé množství demonstrantů bylo zraněno, někteří vážně, bajonety a gumovými obuškami. Do půlnoci 24. září zatkla policie asi čtrnáct demonstrantů a druhého dne dalších šedesát, včetně opilých mladíků na Příkopech, za různé urážky. 26. září zatkla dalších dvacet osm demonstrantů. Ti, kteří byli vzati do vazby, byli mladíci kolem dvaceti let a to většinou dělníci, řemeslníci a úředníci. Jeden ze zatčených, jednadvacetiletý státní zaměstnanec, vypověděl, že se účastnil demonstrace na rozkaz předsedy místní organizace českých národních demokratů v Dejvicích. Ministerstvo financí prohlásilo, že původci demonstrací a nikoliv stát jsou zodpovědní za škodu na majetku, která byla původně odhadována na 150 000,- Kč (4 500 amerických dolarů). Jeden majitel českého kina pak žaloval kvůli škodě redaktora Národní politiky.⁴²⁾

Jestliže cílem demonstrací bylo pouze zastavit uvádění německých filmů, pak demonstranti svého cíle dosáhli alespoň dočasně. Ani jedno ze šesti kin, v nichž se promítaly německé filmy ve středu 24. září, tedy v druhou noc protestů, je už dále neuvádělo, v souladu s neoficiálním pokynem policejního ředitelství.⁴³⁾ A když se druhý den znovu otevřela kina, v nichž se protestovalo, alespoň dvě z nich, Avion a Passage, hrála najoistoto: promítala němé filmy!

Pouliční nepokoje našly ozvěnu i jinde v Čechách a na Moravě, včetně Českých Budějovic, Moravské Ostravy a Olomouce. Po několikadenní agitaci proti německy mluveným filmům v jednom z olomouckých deníků se místní fašisté pokusili zastavit promítání filmu režiséra Josefa von Sternberga *Modrý Anděl* s Marlene Dietrichovou výkřiky „Nejsme v Berlíně nebo ve Vídni, jsme v Československé republice a požadujeme, aby se mluvilo česky“. Většina z převážně českých diváků však podpořila policejní odvlечение demonstrantů, po němž promítání pokračovalo.⁴⁴⁾

Německy mluvené filmy se také přestaly promítat v Bratislavě údajně kvůli plánované návštěvě prezidenta Masaryka. Vzhledem k obavám, že by dotyčné filmy mohly nepříznivě ovlivnit prezidentův pobyt, přislíbilo pět ředitelů kin, že tři týdny nebudou uvádět německé filmy. Znamenalo to pro ně finanční ztrátu, protože filmy už byly uvedené v programech a mnohé z nich byly vyprodané.⁴⁵⁾

41) *Ruhe in Prag*. „Prager Presse“ 10, 28. 9. 1930, č. 267, s. 2.

42) Viz zprávy v NA, RG 59, Central Decimal Files, 1930 – 1939, 760f.62/5 od A. C. Ratschského z Prahy, s. 5, a dále v československém a mezinárodním tisku.

43) Viz *Die Ausschreitungen in Prag*. „Sozialdemokrat“ 10, 26. 9. 1930, č. 227, s. 2.

44) K tomu *Fašističtí provokatéři také v Českých Budějovicích*. „České slovo“ 22, 27. 9. 1930, č. 229, s. 3; *V Bratislavě se nebudou hrát německé filmy*. „Polední list“ 4, 28. 9. 1930, č. 270, s. 1; *Ruhe in Prag*. „Sozialdemokrat“ 10, 28. 9. 1930, č. 229, s. 1.

45) *Auch in Pressburg die deutschen Tonfilme abgesetzt*. „Bohemia“ 10, 28. 9. 1930, č. 229, s. 2.

Protesty měly dozvuk v Národním shromáždění i na pražské radnici. V parlamentu, který se sešel 25. září, zazněly bouřlivé protesty proti demonstracím ze strany komunistů a německých poslanců všech německých politických stran, k nimž se připojil Ludwig Singer z židovské strany. Obvinili K. Perglera, R. Gajdu a J. Stříbrného z intelektuálního autorství demonstrací a prohlásili je za primárně zodpovědné za to, že „pustili pražské ulice ze řetězu“. Ostrá parlamentní debata trvala dlouho do noci. Charakterizovala ji přerušení známá z rakouské Říšské rady z posledních let habsburské monarchie: předseda zvonil a prosil o klid, nekoaliční strany pískaly, padala obvinění a protiobvinění. Poučná byla rétorika debaty. Čeští národní poslanci přejali tradiční politický slovník německých nacionalistů a zaměnili identitu všech německých mluvčích za jednoduché, přese vše se klenoucí germánství. Někteří němečtí poslanci pak připodobnili nedávné české politické akce ke „starému Rakousku“ a „dnům habsburské monarchie“.

Rétorika prvního řečníka, poslance německé národní strany Josefa Keibla, připomínala vášnivé spory z 80. a 90. let minulého století. J. Keibl prohlásil, že Němci demonstrovali „vyšší úroveň kultury a civilizace“ jako odpověď na nedávná sokolská setkání v původně německém pohraničí, které považoval za českou národní provokaci. Dále pak J. Keibl mimo jiné požadoval, aby slovenský agrární ministr vnitra Juraj Slávik objasnil, jaká opatření hodlá přijmout na ochranu německého vlastnictví, německé kultury a německého lidu.⁴⁶⁾

Poslanci Ligy proti vázaným kandidátkám opakovaně přerušovali německé členy opozice a komunisty a trvali na tom, že nepokoje nepropukly kvůli filmům. A tak tomu bylo i podle Poledního listu: k demonstracím došlo kvůli německému expanzionismu a snaze udělat z Prahy „pobočku“ Berlína. S odvoláním na Mayerův případ připomněl poslanec Ligy proti vázaným kandidátkám K. Pergler Národnímu shromáždění, že pražští Češi byli nazváni psy a že viníci nebyli potrestáni. Kromě toho kdosi rozbil okno československého konzulátu v Grazu a zničil tam český majetek. „Jsme připraveni,“ řekl K. Pergler důrazně, „bránit se proti vnějším i vnitřním nepřítelům“.⁴⁷⁾

Poslanec Ligy proti vázaným kandidátkám R. Gajda křičel, že Němci „vyprovokovali nepokoje zde i v pohraničí“, a připomněl německým poslancům, že „žádné sudetské Německo nebude“, a že nejsou „v Československu pány; přirozenými pány tu jsou Češi a Slováci a vy jste jen kolonisti, kteří mezi námi žijí“.⁴⁸⁾ Většina z Gajdových poznámek však zanikla mezi pískotem a výkřiky komunistů a Němců: „Kolik vám zaplatili Američané za reklamu?“ a „Pořád patříte k Němcům!“ (s odvoláním na jeho příjmení, Geidl).⁴⁹⁾

Poslanec německé pracovní a hospodářské asociace (DAWG) Gustav Peters obvinil K. Perglera z toho, že se pouličními nepokoji a uvolněným bulvárním tiskem mstil

46) Projev Josefa Keibla, *Příloha k těsnopisné zprávě 70. schůze poslanecké sněmovny Národního shromáždění republiky Československé*. 1930, 25. 9., s. 96.

47) Projev Karla Perglera, *70. schůze poslanecké sněmovny Národního shromáždění republiky Československé*. 1930, 25. 9., s. 44 – 45.

48) Projev Radoly Gajdy, *Tamtéž*, s. 57.

49) *Národní shromáždění republiky Československé, 70. schůze sněmovny*, 25. 9. 1930, s. 57.

50) *Tamtéž*.

svému bývalému „důvěrnému kamarádovi“ a teď nepříteli na život a na smrt, ministru zahraničí Edvardu Benešovi. Navzdory Perglerovým výkřikům o opaku, Peters a ostatní spojovali pouliční nepokoje s osobními křivdami. Otázka menšin nepochybně se hrála při pražských demonstracích také svou roli. E. Beneš totiž nedávno sdělil Společnosti národů v Ženevě, že otázka menšin je vnitřní záležitostí státu, byl tedy proti jakémukoliv rozšiřování menšinových práv na mezinárodním fóru. Samozřejmě, všichni „tři mušketýři“ v sobě nesli velké osobní nepřátelství vůči E. Benešovi, který je všechny vyštval z veřejného života: R. Gajda, bývalý náčelník generálního štábu armády, byl degradován; K. Pergler, bývalý příslušník diplomatického sboru, byl vyloučen ze státních služeb a J. Stříbrný, bývalý ministr vlády, byl vyloučen z československé národně-socialistické strany. Filmové protesty znamenaly první úspěšný útok těchto tří na vládní koalici.

Demonstrace vedly k bouřlivým scénám v městské radnici, když do bitky vstoupil letitý československý národní socialista, primátor Karel Baxa, germanofob, antisemita a výslovně český nacionalista. 24. září se vydal na ministerstvo vnitra žádat o generální zákaz německy mluvených filmů v Praze a za podpory protiněmeckého elementu v městské radě pak K. Baxa prosadil rezoluci, vydanou 27. září, která začínala slovy: „Městská rada vítá důstojnou manifestaci na ochranu slovanského charakteru Prahy“.⁵¹⁾ Tato rezoluce se stala předmětem mnoha ostrých debat na schůzi Ústředního městského zastupitelstva 6. října. Všechny české strany, kromě sociálních demokratů, podpořily primátora v odmítnutí požadavku německých členů zastupitelstva, aby byla první věta rezoluce odstraněna ze záznamů a aby K. Baxa zanechal svých útoků na německou menšinu v Praze i jinde.⁵²⁾ Rozzlobené protesty německých členů zastupitelstva a poukazy na to, že Němci sloužili loajálně v československé vládě od roku 1926, nebyly nic platné.

V důvěrném rozhovoru s prezidentovým kancléřem Přemyslem Šámalem K. Baxa tvrdil, že má oficiální důkaz potvrzující odpovědnost pražských Němců za vyvolání demonstrací, ale P. Šámal toto tvrzení soukromě označil za nedostatečně doložitelné.⁵³⁾ K. Baxa měl zřejmě na mysli písemné zaznamenání nedávných výtržností některých německých mluvčích v Praze, které zahrnul do dopisu Kamilu Kroftovi. Baxova litanie stížností obsahovala Němce vysmívající se českému národu, opilé německé turisty a jejich „dívky pochybné pověsti“, zpívající populární německé písně na veřejnosti.⁵⁴⁾ Také si stěžoval na Němce mezi filmovými diváky, kteří se prý připojovali k zpěvu „národních písní“ na stříbrném plátně. Tváří v tvář kritice Němců i některých umírněných Čechů primátor

51) NA, RG 59, Central Decimal Files, 1930 – 1939, 760f.62/7, Zpráva č. 126, 10. října 1930 od velvyslance Bartona Halla v Praze, s. 2. Viz *Městská rada pražská souhlasí s intervencí dr. Baxy pro slovanskou Prahu*. „České slovo“ 22, 27. 9. 1930, č. 229, s. 3.

52) O debatě v městské radě viz Archiv Hlavního města Prahy (dále AHMP), Zápisy o schůzích rady městské 1930 VIII (září), *Zápis o schůzi rady městské konané dne 26. září 1930*.

53) O „přiklání se k fašismu“ viz NA, RG 59, Central Decimal Files, 1930 – 1939, 760f.63/5, 29. září 1930, zpráva od A. C. Ratschského z Prahy; Šámalovy poznámky viz Archiv Kanceláře prezidenta republiky (dále AKPR), sign 1170/21 (Praha – obec a magistrát), T/1366/30, 16. října 1930, zpráva od Přemysla Šámal.

54) AHMP, Demonstrace, 83a/1, dopis z 1. 10. 1930 od Karla Baxy Kamilu Kroftovi.

ILUMINACE

N. M. Wingfieldová: Film jako otázka národní identity

DER WALZERKÖNIG

Regie: MANFRED NOA

Produktionsleitung: Gustav Schwab / Fred Lyssa

Manuskript: Curt J. Braun und B. E. Luthge

Photographie: Willy Goldberger

Bauten: Max Heilbronner

Musikalische Bearbeitung und Komposition: Eduard 'Künnecke'

Musikalische Leitung: Artur Guttman

Zigeunerkapelle: Jean Gulescu

*

Johann Strauß		Hans Stüwe
Josef Strauß		Fred Louis Lerch
Jetty Treffz		Claire Rommer
Ihre Mutter		Ida Wüst
Fürst Pawlowsky		Victor Janson
Seine Tochter		Ita Rina
Baron Todesco		Henri Baudin

Tonaufnahmen: LIGNOSE-HÖRFILM SYSTEM BREUSING

Fabrikat: MERKUR-FILM G.M.B.H.

Verleih für Deutschland:

DEUTSCHE FIRST NATIONAL PICTURES G. M. B. H.

HAMBURG LEIPZIG
BRESLAU

Defina
ZENTRALE BERLIN

MÜNCHEN DÜSSELDORF
FRANKFURT A.M.

Král valčíků v reklamním časopisu Illustrierter Film-Kurier

bránil své činy a prohlašoval, že udělal to, co by udělal každý primátor a že měl souhlas celé československé veřejnosti.⁵⁵⁾

K demonstracím došlo těsně před sjezdem československých sociálních demokratů, který se konal 27. – 29. září, v době, kdy československo-německá sociálnědemokratická spolupráce byla na vrcholu. Vůdcové obou stran využili konference jako fóra k odsouzení nedávných nacionalistických výstřelků.⁵⁶⁾ Československý sociálnědemokratický ministr Alfred Meissner vyjádřil přání většiny, když uvedl, že doufá, že současné bouře v pražských ulicích budou brzy zapomenuty. Právo lidu pak napsalo, že „kdyby policie konala svou povinnost, při demonstracích by nebylo rozbito jediné okno.“⁵⁷⁾

Protesty měly dozvuk na Hradě. Důvěrná Šámalova zpráva hovořila o demoralizaci policejních sil a o tom, že někteří příslušníci policie se řídili „rozhodně extrémními [politickými] rozkazy“. Další zprávy ujišťovaly, že nedávno jmenovaný pražský policejní šéf Vojtěch Dolejš „se přiklonil k fašismu“, a srovnávaly jemný postup jeho policistů proti „pravicovým demonstrantům“ s tvrdými metodami, kterých užil dříve proti „levicovým demonstrantům“, když byl šéfem bratislavské policie. P. Šámal však prohlásil, že policejní šéf nemůže být viněn z průběhu nepokojů: vydal rozkazy a oni je prostě neposlechli.⁵⁸⁾

P. Šámal také zopakoval obvinění těch příslušníků policie, kteří se bratřili s demonstranty a povzbuzovali je. A konečně uvedl, že předseda vlády byl pevně rozhodnut postupovat u policie stejně jako u armády a zbavit její příslušníky volebního práva.⁵⁹⁾

Na policii i ministerstvo vnitra se útočilo ze všech stran kvůli „mírnosti“, s níž zacházeli s demonstranty. Českoslovenští sociální demokraté, ale nejen oni, porovnávali toto chování s ministerskými „ostrými a prudkými“ zásahy během dřívějších protiválečných, komunistických a dělnických protestů v celé zemi. Ve skutečnosti byly na J. Slávika stížnosti během celého jeho krátkého úřadování a v říjnu 1932, když došlo k výměně křesel ve vládě, byl nahrazen Janem Černým. Samotné ministerstvo vnitra pak bylo vůči zdrženlivému přístupu policie kritické. V. Dolejš tvrdil, že informoval ministerstvo vnitra během prvního dne demonstrací o tom, že policejní velitelé sabotovali jeho rozkazy. 29. září Český zemský úřad rozpustil pražský úřad policejního odborového svazu, zabavil jeho majetek a také rozpustil venkovské pobočky. Důvodem pro toto opatření byla poznámka otištěná v odborovém tisku, která žádala demonstranty, aby omluvili příslušníky policie za jejich chování během nedávných protestů, protože jejich povinností bylo uposlechnout rozkazů svých nadřízených. Kromě toho byli pražští demonstranti vyzváni, aby rozlišovali mezi těmi, kdo dávali rozkazy a těmi, kdo je museli poslouchat.⁶⁰⁾

55) NA, RG 59, Central Decimal Files, 1930 – 1939, 760f.62/7, Zpráva č. 126, s. 2.

56) *Protokol XVI. sjezdu Československé sociálně demokratické strany dělnické*. Praha 27. – 29. září 1930, s. 7 a 70 – 71.

57) NA, RG 59, Central Decimal Files, 1930 – 1939, Zpráva č. 120, 29. září 1930 od A. C. Ratsheského z Prahy, s. 4.

58) O údajných Dolejšových fašistických tendencích viz NA, RG 59, Central Decimal Files, 1930 – 1939, 760f.62/5, Zpráva č. 120, 29. září 1930 od A. C. Ratsheského z Prahy, s. 5; AKPR, sign. 1170/21 (Praha – obec a magistrát), T1300/30, 27. září 1930, Šámalovu zpráva.

59) AKPR, sign. 1170/21 (Praha – obec a magistrát), T1300/30, 27. září, 1930, Šámalova zpráva.

60) *Die Gewerkschaft der tschechoslowakischen Sicherheitswache aufgelöst*. „Neue freie Presse. Morgenblatt“, 1. 10. 1930, č. 23726, s. 7. Informace o rozpuštění odborového svazu viz SÚA, fond Ministerstvo vnitra – Stará Registratura 1936 – 1940, kart. č. 4588, sign. 2a/113/1.

1. října Liga premiérových biografů oznámila, že se její členové na mimořádné schůzi jednohlasně rozhodli začít znovu uvádět německé filmy co možná nejdříve, a to nejpozději do dvou měsíců.⁶¹⁾ Na schůzi v následujícím týdnu, které se účastnili zástupci ministerstva zahraničního obchodu, obchodní komory, policejní prezident a reprezentanti filmového průmyslu, se však členové českého klubu filmových kritiků a publicistů shodli na dobrovolné kvótě pro německé filmy v počtu tří filmů. A dále usoudili, že „vnitřní cenzura“ je na ochranu před provokativními nebo stranickými filmy nezbytná. Bylo však také zmíněno, že až do tohoto momentu byly české filmy produkovány pouze za pomoci německého kapitálu, což byla důležitá okolnost: bez spolupráce s Němci by byl český zvukový film v koncích. Kromě toho se na konci října rozhodla Venkovská asociace majitelů biografů, že i nadále nebude uvádět německé filmy a rozhodně je neuvede před dnem československé nezávislosti 28. října. Pro většinu majitelů kin to bylo prosté obchodní rozhodnutí: nejen že si museli všimnout nálad veřejnosti, ale museli mít ohled na domácí produkci a zabránit „masové invazi“ německých zvukových filmů. V některých případech však bylo rozhodnutí čistě nacionalistické: „Jejich česká čest by jim nedovolila uvádět německé zvukové filmy“.⁶²⁾

Koncem října byla situace v Praze již klidná, avšak německý ministr zahraničí Julius Curtius pronesl v zahraničním výboru německého senátu projev, který znovu rozdmýchal vášně. Ve své zprávě o nedávném zasedání Společnosti národů v Ženevě J. Curtius také probíral pražské filmové demonstrace a bojkot německých filmů. Demonstrace byly podle něj namířeny „proti německému umění a němectví“, podporovaly je pražské autority a většina českého tisku a diskriminovaly tak německé umění. Dále volal po rychlé změně v přístupu Československa k otázce vzájemné kulturní výměny a pěstování dobrých vztahů mezi sousedními státy. E. Beneš, který v zákulisí pracoval na tom, aby se znovu začaly uvádět německy mluvené filmy, „vyjádřil politování“ nad Curtiovou kritikou. Někteří čeští nacionalisté interpretovali poznámky německého ministra zahraničí, které byly přetištěny v pražském tisku, jako útok na vnitřní život republiky. Curtiovy výroky dávali za vinu E. Benešovi, jehož komentáře k filmovým protestům předvedly, že Československo nemá „páteř“.

Vnitropoliticky se příčiny událostí a jejich význam vykládaly různě podle rozdílného politického postavení jednotlivých interpretujících subjektů. Tak Večerní České slovo 26. září tvrdilo, že příčinou demonstrací je konkurenční středoevropská bitva mezi americkými a německými filmovými distributory. Ve snaze zlikvidovat opozici všemi možnými prostředky využil distributor amerických filmů národního cítění a zinscenoval demonstrace proti konkurenci. Distributor prý měl dokonce vyplácet najatým agentům za demonstrace hodinovou mzdu.⁶³⁾ Podobná tvrzení se objevila i v dalších domácích i zahraničních novinách, včetně vládního anglicky psaného týdeníku Central European

61) *Prager Kinobesitzer für deutsche Tonfilme*. „Deutsche Allgemeine Zeitung“, 2. 10. 1930, s. 1.

62) *Vorläufig keine deutschen Tonfilme in der Tschechoslowakei*. „Deutsche Allgemeine Zeitung“, 22. 10. 1930, s. 4.

63) *Filmový velkokapitál v konkurenčním boji jde přes mrtvolu*. „Večerní České slovo“ 12, 26. 9. 1930, č. 226, s. 1. Tento článek a jeho překlad byl připojen k NA, RG 59, Central Decimal Files, 1930 – 1939, 760f.62/6, Zpráva č. 129, 13. října 1930 od Halla z Prahy, s. 2.

Observer, který prohlásil, že „soupeřící“ americké a německé filmové zájmy v demonstracích „měly prsty“.⁶⁴⁾

Německé filmy byly v Československu zjevně úspěšnější než „kýčovitě“ americké filmy, a to nejen mezi Němci. I filmoví recenzenti kritizovali v českém a německém tisku nízkou úroveň amerických filmů: poznamenali například, že Rin Tin Tin byl chytřejší než lidé, s nimiž hrál, neboť alespoň věděl hned od začátku, kdo je padouch! Naproti tomu přišli podle nich němečtí producenti alespoň příležitostně s něčím, co stálo za vidění.⁶⁵⁾ Ve skutečnosti však většina německých filmů nebyla těmi kriticky úspěšnými filmovými milníky, jaké uvádíme ve spojitosti s výmarskou republikou. Ke komerčně nejúspěšnějším filmům té doby patřily operety, které byly populární už v ére němeého filmu, kdy byla jejich libreta upravena na scénáře a jejich nejznámější melodie se hrály jako hudební doprovod.⁶⁶⁾ Například *Dvě srdce ve třičtvrtěním taktu* byla v letech 1930 – 1931 šestým nejúspěšnějším filmem ve výmarském Německu, který porazil, mezi jinými, *Modrého anděla*, jenž uzavíral první desítku nejsledovanějších filmů.⁶⁷⁾

Oficiální zpravodajství Československé tiskové kanceláře o nepokojích bylo velice zdrženlivé, stejně tak jako zprávy v provládním německém deníku Prager Presse. Také Central European Observer podcenil význam nepokojů, když uvedl, že tři dny demonstrací, které měly svůj původ v nespokojenosti českých filmových diváků s německými filmy, způsobily několik rozbitých oken a několik vzrušených projevů k nepočetnému publiku. Navíc na rozdíl od zpráv českých a německých novin z celého politického spektra tvrdil Central European Observer, že demonstrace neměly vysloveně rasistický nebo nacionalistický charakter.⁶⁸⁾

Central European Observer také komentoval jazyk a obsah filmů v souvislosti s protesty. Poznamenal, že jedním z nepředvídaných důsledků zvukového filmu bylo, že menším národům „se zdá, že jsou zbaveny svého práva na potěšení, když jim nevyhnutelné ekonomické okolnosti ukládají povinnost poslouchat dlouhé konverzace v jazyce, jemuž nerozumějí“.⁶⁹⁾ To byl ovšem výraz nepochopení, protože součástí problému byla naopak skutečnost, že většina Čechů němčině dobře rozuměla, ale nelíbilo se jim to, co slyšeli! Primátor K. Baxa poznamenal v dopise řediteli jedné jihoněmecké cestovní kanceláře, napsaném krátce po protestech, že Praha je bezpečná, a že navíc on jakožto primátor přichází téměř denně do styku s Němci a Rakušany, kteří mu říkají, jak pohodlně se cítí v Praze, protože tolik lidí mluví německy: vrátní, řidiči, celý personál hotelů.⁷⁰⁾

Central European Observer si dále stěžoval na to, že mnoho německých filmů „oživilo ducha rakousko-uherského režimu s jeho výbavou vojenské slávy, což by se snad mohlo

64) *The Prague Demonstrations*. „Central European Observer“ 40, 3. 10. 1930, č. 8, s. 354.

65) Viz např. *Nový program v bio Avion*. „České slovo“ 22, 23. 9. 1930, č. 225, s. 11; *Der Film*. „Sozialdemokrat“ 10, 8. 10. 1930, č. 238, s. 6.

66) Hans W. Wollenberg, c. d., s. 25.

67) *Der deutsche Film: Aspekte seiner Geschichte von den Anfängen bis zur Gegenwart*. Hrsg. Uli Jung. Trier 1993, s. 199.

68) *The Prague Demonstrations*. „Central European Observer“ 40, 3. 10. 1930, č. 8, s. 354.

69) Tamtéž.

70) AKPR, sign. 1170/21 (obec a magistrát), T 1527/3, dopis od Baxy dr. Schwenkovi z 13. října 1930.

ILUMINACE

N. M. Wingfieldová: Film jako otázka národní identity

Der große Erfolg

der Uraufführung im Berliner „Capitol“ am 23. Juni.

WESTFRONT 1918

Regie: **G. W. PABST**

Die ersten Berliner Pressestimmen:

„Der Film ist sowohl bild- wie tontechnisch eine große Leistung...“

FILMKURIER.

„Ein Bild, dem man weiteste Verbreitung wünscht. Das an sich ohne jede Tendenz ist und schließlich jedem etwas gibt, ganz gleich, wie er zu den großen Fragen Krieg und Frieden steht...“

KINEMATOGRAPH.

„Da ist der stärkste aller Kriegsfilme, die je gezeigt wurden...“

REICHSFILMBLATT.

„Groß die künstlerische Leistung...“

FILM-JOURNAL.

„Die „Westfront“ übertrifft alle ihre Vorgänger...“

B. Z. AM MITTAG.

PAN-FILM SCHMITT COMMANDITGESELLSCHAFT

PRAG II., Václavské nám. 51 — Tel. 309.61

*Reklama na film Na západní frontě 1918
v časopisu Internationale Filmschau č. 5, 31. 5. 1930*

líbit jinde ve světě, avšak v Československu je to záležitost nesnesitelně zastaralá“.⁷¹⁾ Ve skutečnosti většina filmů, o nichž je řeč, byly muzikály, které se odehrávaly v Rakousku. Sžíravá kritika nacionalistických přístupů ve význačném českém týdeníku Přítomnost ironizovala to, že existuje nebezpečí německo-židovské tyranie, a vysmívala se myšlence, že pražští Němci mluvili německy ne proto, že existuje přirozená tendence mluvit mateřským jazykem, ale „aby vyjádřili své pohrdání a nenávist vůči státnímu jazyku“. Její autor pak dále uvedl, že od tohoto názoru je jen krůček k myšlence, že pan a paní Mayerovi [!] ulehli do svého manželského lože ne z osobních důvodů, ale aby zplodili nové malé Němce, kteří by mohli dále ukazovat svou nenávist k československému lidu [tím, že by mluvili německy].⁷²⁾

Většina českého stranického tisku demonstranty do určité míry bránila. Především pravice noviny zdůrazňovaly narůstající germanizaci Prahy a tendenční obsah německých filmů.⁷³⁾ Jen Právo lidu československých sociálních demokratů bylo od počátku proti demonstracím. České slovo změnilo názor ve třetí den demonstrací poté, co protestující zaútočili na budovu, v níž sídlilo, a odsoudilo fašistické machinace. Oba deníky pak obvinily policii z toho, že neplnila svou povinnost. Stranické noviny německých sociálních demokratů Sozialdemokrat pak referovaly o „fašistickém teroru“ v Praze. Poznamenaly, že demonstrující „způsobili v pražských ulicích skandál“ a že v některých případech demonstranti zaútočili i na domy českých majitelů, což svědčilo o jejich vášnivé touze ničit spíš než o jakémsi politickém cíli. Demonstranty popisovaly jako „několik stovek mladých lidí, kteří jinak tráví čas na fotbalových hřištích a své politické úvahy a světový názor odvozují ze sportovních stránek Stříbrného novin“. Dále pak uvedly, že nepokoje byly výsledkem několikadenní nacionalistické agitace v národnědemokratickém a fašistickém tisku.⁷⁴⁾

Sionistický týdeník Selbstwehr uvedl, že demonstranti u kina Olympia křičeli „Židi do Palestiny!“, a poukázal na to, že film *Dvě srdce v tříčtvrtečním taktu* vidělo v Praze asi 300 000 lidí, byť jen pár z nich byli Židé. Dále tvrdil, že Adolf Hitler jako nejnovější „rytíř nesvatého ducha“ byl inspirací pro nedávné masové nepokoje. Vládne hospodářská krize, nezaměstnanost, trvá nepopsatelné utrpení a pražský lid se bouří proti německým zvukovým filmům.⁷⁵⁾ Poslanec parlamentu za židovskou stranu Ludwig Singer, poznamenal, že otázka německých zvukových filmů nebyla židovským problémem. Tím méně jím byla konkurence kin a filmové distribuce! A pokud Češi chtěli vidět německé filmy a celé týdny zaplňovat kina, byla to jejich věc. Nemělo to nic společného s němectvím a ještě méně s židovstvím!

Mezi nejsilnějšími odpůrci demonstrací byli komunisté, ačkoliv mezi demonstranty bylo několik jejich příznivců. Podle komunistů nešlo o české nacionalistické protesty, ale o policejní brutalitu proti hladovějícím dělníkům, a vše jim bylo jasné: výstřelky byly

71) *The Prague Demonstrations*. „Central European Observer“ 40, 3. 10. 1930, č. 8, s. 354.

72) *Více statečnosti*. „Přítomnost“ 7, 1. 10. 1930, č. 39, s. 609.

73) Viz např. uh., *Praha třetí den demonstruje proti poněmčování*. „Národní politika“ 48, 25. 9. 1930, č. 264, s. 3; *K pražským demonstracím*. Tamtéž, 26. 9. 1930, č. 265, s. 5.

74) Wilhelm Rieβner, *Kde domov můj?* „Sozialdemokrat“ 10, 26. 9. 1930, č. 227, s. 1.

75) *Verwirrung der Gruppengefülle*. „Selbstwehr“, 8. 10. 1930.

prostě snahou buržoazie nastolit v Československu fašistickou diktaturu a připravovat se na „imperialistickou válku“ se Sovětským svazem.⁷⁶⁾

Zatímco ze stranického tisku se můžeme dozvědět něco o tom, jak interpretovali zářijové události různí politici, o reakcích „člověka z ulice“ toho víme mnohem méně. Určitou informaci nám však poskytují dopisy Němců primátoru K. Baxovi, z nichž mnozí odsuzovali nepokoje. Jeden Němec zaslal primátorovi extrémně kritický článek z *Dortmunder Zeitung* z 27. září, jehož nadpis zněl: „Nejvíce protiněmecký stát na světě: útok na pražská okna“. Nad tímto titulkem připsal korespondent německy: „Pro ty, kdo nemají světový názor“ a „Nenávist bude bohužel ruinou Československa“.⁷⁷⁾ Jeden Vídeňan odeslal 12. října ze St. Louis ve státě Missouri dopis, v němž odsoudil československý přístup k německé menšině a poznamenal, že „čeští vůdcové jsou živými protiklady svých [demokratických] modelů“.⁷⁸⁾ Nebylo jistě náhodné, že k těmto vzplanutím došlo v době, kdy se E. Beneš účastnil konference o otázkách menšin ve Společnosti národů v Ženevě. Proslýchalo se, že nepokoje byly zorganizovány proto, aby E. Beneše, který se prohlašoval za zastávce ochrany menšin, uvedly do rozpaků a oslabily jeho argumenty.

Pražské události měly i další mezinárodní důsledky. Vzhledem k tomu, že demonstrace byly přinejmenším částečně zaměřeny proti uvádění německých filmů, věnovala říšsko-německá vláda i veřejnost demonstracím značnou pozornost. V Německu se událostem dostalo široké publicity, neboť podporovaly názor německého veřejného mínění, že Němci jsou v Československu utiskovaným národem.

Mnozí říšští Němci věřili, že „filmová válka“ a rozbíjení německých oken nebyly výjimečnou událostí.⁷⁹⁾ Například některé říšskoněmecké noviny používaly termíny jako *Kulturschande*, užívané tradičně německými nacionalisty v bitvách s Čechy o politicko-kulturní nadvládu v českých zemích.⁸⁰⁾ Protesty měly také negativní vliv na československo-německé kulturní, diplomatické a ekonomické vztahy.

K. Krofta a W. Koch, německý vyslanec v Praze, se od 24. září třikrát sešli k diskusi o demonstracích a ministr zahraničí E. Beneš projednával tuto otázku s německým ministrem zahraničí J. Curtiem v Ženevě na konci září a na začátku listopadu. E. Beneš i K. Krofta vyjádřili politování nad demonstracemi a vyslovili přání, aby zdání bylo takové, že vše rychle skončilo. Neřídili však politiku pražských ulic. Nepokoje pozorně sledovalo celé Německo, přičemž většina novin protiněmecké výstřelky odsoudila. Neobvyklým způsobem události interpretoval mnichovský národněsocialistický deník *Der Völkische Beobachter*, který zdůraznil, že nepokoje byly výsledkem „pochopitelné nenávisti vůči judaizovaným vyšším vrstvám, která byla také zaměřena na Němce“. Dále tvrdil, že pražští Němci se lišili od Němců v pohraničí – kromě Brna, Moravské Ostravy a Plzně – protože byli silně židovští. Apokalyptickým jazykem podobným rétorice pražských fašistů pak prohlásil, že se Němci v Čechách „dávají do boje na život a na

76) *Fašistické demonstrace přípravou k imperialistické válce*. „Rudé právo“ 11, 25. 10. 1930, č. 223, s. 1; *Velká fašistická demonstrace v Praze*. „Rudý večerník“ 11, 25. 9. 1930, č. 222, s. 1.

77) AHMP, *Demonstrace* 839/1.

78) AHMP, *Demonstrace* 893/1, dopis ze St. Louis, stát Missouri, USA, z 12. 10. 1930.

79) AHMP, *Demonstrace* 839/1. „Dortmunder Zeitung“, 27. 9. 1930.

80) AHMP, *Demonstrace* 839/1. *Eine Kulturschande: tschechenpöbel gegen deutsche Filme*. „München – Augsburger Abendzeitung“, 27. 9. 1930, s. 1.

Nummer 1286 *Illustrierter* 11. Jahrgang 1929
Film-Kurier

Mady Christians in

ANO *mf*

an die sü-ße Früh
grüßt mich nun von dir

noch, mehr wie w. Nie-se
kommt das gro-

mir nur ge - spielt?
la - chen - des Bild

fühl?:
füllt:

Dich hab' ich geliebt

Jen tebe jsem miloval v reklamním časopisu
Illustrierter Film-Kurier (1929, č. 1286)

smrt za své němečtví“. Jakékoliv paralely mezi pražskými fašisty a Hitlerovým hnutím pak považoval za „nestoudné“.⁸¹⁾

Mnozí říšští Němci odmítali názor, že demonstrace byly zaměřeny výlučně proti pražským Němcům. Všimli si, že demonstranti poblíž německého vyslanectví v Praze vykřikovali nadávky na Německo i na ministra zahraničí J. Curtia. Demonstrace byly protiněmecké, to především, ale byly také proticizinecké, jak vysvětlovaly některé české fašistické noviny. Bylo to protiněmecké násilí, i když bylo zaměřeno proti československým občanům německé národnosti, a mělo mít hluboké politické důsledky pro německo-československé vztahy.

Zastavení říšskoněmeckých zvukových filmů znamenalo velkou ekonomickou ztrátu pro zájmy říšských Němců. Hlavní německé filmové průmyslové organizace hledaly útěchu před pražskými demonstracemi na německém ministerstvu zahraničních věcí a zdůrazňovaly pohostinnost, s níž byl český film přivítán v Německu. Jen v roce 1929 Německo dovezlo dvacet českých filmů, což byla česká celoroční produkce.⁸²⁾

Nepokoje pochopitelně citelně poznamenaly vztahy mezi oběma zeměmi. Dny a týdny po demonstracích se v Německu ozývaly hlasy, zvláště v nacistickém tisku, požadující bojkot československého zboží. Českoslovenští dodavatelé dokonce hlásili rušení objednávek z Německa a v několika případech došlo k naprostému ukončení obchodních vztahů.⁸³⁾ Říšskoněmecké umělecké organizace udržovaly chladnou rezervovanost vůči československým umělcům, z nichž mnozí dříve využívali většího německého trhu pro svou práci v Německu. Berlínská filharmonie „odložila na neurčito“ svou návštěvu Prahy, která byla naplánována na 5. října. Dále německá sportovní mužstva zrušila zápasy s československými týmy. Taková bude situace, prohlásil Berlín, dokud se v Praze něco nezmění.⁸⁴⁾ Navíc se ozývalo volání po německém bojkotu českých lázní a Prahy. Ve skutečnosti byly dočasně zrušeny výletní vlaky z Drážďan jako reakce na nepokoje.⁸⁵⁾ Čeští hudebníci byli, jak hlásili zpravodajové, propouštěni z kaváren a restaurací.⁸⁶⁾ Právo lidu otisklo dopis českého dělníka zaměstnaného přes třicet let v Německu, ve kterém jeho autor protestoval proti demonstracím a upozorňoval na škodu, která již československým zájmům v zahraničí nastala. Také v Berlíně protestovali členové Sudetoněmeckého heimatsbundu proti útokům na německé obyvatele Prahy. Ve druhém říjnovém týdnu pak berlínské noviny přinesly zprávy o „milionech“ škody pro československé hospodářství v důsledku protiněmecké štvánice.⁸⁷⁾

81) *Die Hintergründe der Prager Ausschreitungen*. „Der Völkische Beobachter“, 3. 10. 1930, s. 3.

82) *Deutscher Schritt in Prag*. „Deutsche Allgemeine Zeitung“, 27. 9. 1930, s. 1.

83) *Tonfilm mit Unhappy – End*. „Prager Tagblatt“ 55, 5. 10. 1930, 4. 235, s. 1.

84) Archiv ministerstva zahraničních věcí (dále AMZV), Berlín 1930, Politická zpráva, Dr. Curtius, ministr zahraničních věcí: projev proti ČSR, No. 332, 31. 10. 1932.

85) AMZV, Berlín 1930, Periodická zpráva politická vyslanectví ČSR v Berlíně, IV (Politická zpráva), No. 305, 2. 10. 1930.

86) NA, RG 59, Central Decimal Files, 1930 – 1939, Zpráva č. 126, 10. října 1932 od Bartona Halla z Prahy, s. 2.

87) *Český dělník v Německu o pražských demonstracích*. „Večerník Právo lidu“ 18, 4. 10. 1930, č. 230, s. 2; *Polizistengewerkschaft aufgelöst. Der Innenminister greift ein*. „Prager Abendzeitung“, 1. 10. 1930, s. 1.

Samozřejmě, že vzájemný bojkot zboží, který podporovali čeští i němečtí nacionalisté, poškodil obě strany, protože Německo patřilo k největším československým obchodním partnerům. Německý bojkot lázní v českém pohraničí by však spíše zničil četné sudetské Němce, kteří tam pracovali, než by ublížil Čechům. A bojkot české literatury německými nakladateli by způsobil škodu českým autorům, z nichž většina byla známa v zahraničí právě německým prostřednictvím, což Češi sami uznávali.

11. listopadu oznámil Ústřední svaz kinematografů, že německé zvukové filmy se v Praze začnou znovu promítat, a to od pátku 14. listopadu. Roxy mělo reprízovat *Atlantik*, Juliš *Jen tebe jsem miloval* a *Modrý anděl* měl mít premiéru v kině Passage.⁸⁸⁾ Ulice byly plné policejních hlídek a úřady byly připraveny se s případnými demonstranty tvrdě vypořádat. Promítání však proběhlo zcela bez problémů.⁸⁹⁾

Pražské protiněmecké filmové demonstrace se záhy přestěhovaly na zadní stránky novin, když Německo mělo svou vlastní, lépe známou epizodu s potlačováním zahraničních filmů. 5. prosince přerušili v Berlíně nacisté, vedení poslancem Říšského sněmu Josefem Goebbelsem, premiéru filmové verze románu Ericha Marii Remarquy *Na západní frontě klid*, režírovaný tehdy neznámým americkým režisérem Lewisem Milestonem.⁹⁰⁾

Křičeli „Juden raus“, házeli smrduté pumy a vypouštěli bílé myši do Mozartova sálu. Nacisté přerušili promítání na pět dní, dokud filmoví diváci nezůstali doma, a film, který Goebbels očernil jako „židovský“, byl zakázán.

Vzhledem k tomu, že československá vláda skutečně chtěla omezit množství dovezených německých filmů od samého počátku příchodu zvukových filmů, poskytly filmové nepokoje roku 1930 ideální výmluvu pro zavedení limitu na tyto zvukové filmy. Koneckonců, čeští úředníci uvedli, že to byl německý generální štáb, který z iniciativy Ericha Ludendorffa vytvořil největší německou filmověprůmyslovou instituci – berlínský Universum Film A. G. (Ufa) v roce 1917.⁹¹⁾

Čeští demonstranti z konce září 1930, mezi něž patřili fašisté, tradiční konzervativci i komunisté, skloňovali v průběhu demonstrací ve všech pádech „šovinistické“ německé filmy, „germanizaci Prahy“, Mayerův případ, hradní politiku, ženevské komentáře německého ministra zahraničí J. Curtia a bezútešnou ekonomickou situaci. Navíc chování primátora K. Baxy částečně odráželo boj radikálního nacionalistického křídla československých národních socialistů o místo vedoucího představitele nejnacionalističtějších politických složek v Praze. K. Baxa a jeho kolegové však příliš neuspěli, protože fašisté obdrželi v pražských komunálních volbách na podzim 1931 přibližně 50 000 hlasů a získali 3 z 28 křesel v městském zastupitelstvu.⁹²⁾

Přinejmenším někteří Češi věřili, že uvádění německých filmů potupilo jejich národní čest. Cenzura odstranila všechny scény, které by se mohly Čechům zdát urážlivé,

88) *Aus der Filmwelt*. „Prager Tagblatt“ 55, 11. 11. 1930, č. 226, s. 8.

89) NA, RG 59, Central Decimal Files, 1930 – 1939, Zpráva č. 162, 19. listopadu 1932 od Bartona Halla z Prahy, s. 2.

90) Viz zprávy československého velvyslance v Berlíně, AMZV, Politická zpráva, Berlín 1930, s. 13.

91) AMZV, III. sekce 1918 – 1939, kart. č. 400, Filmy – zásadní dovoz amerických filmů 1934 – 1938, 30. 3. 1938, s. 3 (nepodepsáno). Český překlad Ludendorffova dopisu viz *Edice a materiály: Dopis generála Ludendorffa Královskému válečnému ministerstvu*. „Iluminace“ 6, 1994, č. 3, s. 79 – 80.

92) David Kelly, c. d., s. 95.

například portrét polního maršála Radeckého a ranní nástup rakouských vojáků z filmu *Dvě srdce ve tříčtvrtečním taktu*. A z *Krále valčíků* škrtila scény, ve kterých se Marseillaisa zpívala německy ve valčíkovém rytmu, patrně z úcty k československému západnímu spojenci – Francii.⁹³⁾

Někteří Češi však považovali za provokaci jakékoliv užití němčiny v pražských ulicích či kinech. Jejich přístup měl ohlas v městské radnici, kde jeden z českých radních tvrdil, že „Praha není tak mezinárodní, abychom si mohli dopřát luxus povolit němčinu“. V městské radnici i v parlamentu se čeští a němečtí poslanci oddávali křičení a házení kalamáři, což bylo charakteristické pro poslední desetiletí monarchie. Český fašistický poslanec R. Gajda si osvojil zmínku prezidenta Masaryka o Němcích v Československu jako o „kolonistech“ a trval na tom, že Češi mají přednostní právo na české země; také si přivlastnil dřívější německé nacionalistické nároky na to, že jsou v této zemi „pány“. Zatímco se někteří čeští nacionalisté zřejmě stále obávali návratu „časů Franze Josefa“, německým opozičním poslancům se podařilo postavit na hlavu urážku, kterou působilo vyvolávání „starého Rakouska“, tím, že jí charakterizovali údajné zločiny pražské vlády během demonstrací. Snad ještě zlověstnější bylo, že se čeští nacionalisté připojili k německým nacionalistům užitím slovníku, který byl standardní německou nacionalistickou rétorikou přinejmenším od osmdesátých let minulého století. Zatímco němečtí nacionalisté hovořili o „německé kulturní nadřazenosti“, čeští nacionalisté v souladu s nacistickou rétorikou shrnuli rozmanité německé regionální a místní identity do jednoho velkoněmeckého monolitu, když protestovali proti německým zvukovým filmům tím, že zaútočili na vlastnictví pražských Němců a Židů za užití protiněmeckých sloganů, částečně pocházejících z doby habsburské monarchie. To, že někteří čeští nacionalisté tyto protesty podpořili, osvětluje nedemokratický element v československé politické kultuře, který byl předzvěstí nedemokratického chování některých českých politických kruhů v období od září 1938, během března 1939 a po květnu 1945.

Přeložila Gabriela Dupačová

Autorka děkuje International Research and Exchanges a Woodrow Wilson Center ve Washingtonu za financování výzkumu, jehož výsledkem je publikovaná studie.

Nancy M. Wingfieldová

Získala titul Ph. D. v oboru historie na Columbia University v New Yorku. V současné době je docentkou historie na Northern Illinois University v Dekalbu v Illinois. Specializuje se na moderní dějiny střední Evropy. V roce 1989 publikovala knihu *Minority Politics in a Multinational State: The German Social Democrats of Czechoslovakia, 1918 – 1938*.

93) SÚA, f. CSK, kart. č. 37, č. 586/1930 a kar. č. 36, č. 461/1930.

Citované filmy:

Atlantik (Atlantic; Ewald André Dupont, 1929), *C. a k. polní maršálek* (Karel Lamač, 1930), *Delikatessy* (Delikatessen; Géza von Bolvary, 1930), *Dvě srdce ve tříčtvrtečním taktu* (Zwei Herzen in Drei-Viertel Takt; Géza von Bolvary, 1930), *Jen tebe jsem miloval* (Dich hab ich geliebt; Rudolf Walther-Fein, 1929), *Král valčíků* (Der Walzerkönig; Manfred Noa, 1930), *Když struny lkají* (Friedrich Fehér, 1930), *Modrý Anděl* (Der blaue Engel; Josef von Sternberg, 1930), *Na západní frontě 1918* (Westfront; Georg Wilhelm Pabst, 1930), *Na západní frontě klid* (All Quiet on the Western Front; Lewis Milestone, 1930), *Nesmrtelný lump* (Der unsterbliche Lump; Gustav Ucicky, 1930), *Ne, ne, Nanette* (No, No, Nanette; Clarence Badger, 1930), *Revue všech revue* (Show of Shows; John G. Adolfi, 1929), *Tonka Šibenice* (Karel Anton, 1930).

SUMMARY

FILM AS AN ISSUE OF NATIONAL IDENTITY

„Talkies“ and the 1930 anti-German demonstrations in Prague

Nancy M. Wingfield

Unforeseen cultural difficulties accompanied the advent of sound films, which had nationally imposed character, due to the use of spoken language. In Czechoslovakia, popular reaction to sound films was complicated by historic circumstances. The German language was associated with the historic hegemony of the Habsburg Monarchy and therefore many Czechs were extremely sensitive to the use of German in the public sphere. This fact resulted in four nights of demonstrations against German-language films in Prague in late September 1930. These demonstrations (the most serious outbreak of ethnic conflict in the city since the riots of November 1920) have received relatively little attention from historians of the interwar period. Moreover, historians have ignored one of the most important aspects of the demonstrations: the use of virulent nationalist language, which illuminates who set the boundaries for political discourse in interwar Czechoslovakia. During the Prague stormy riots, which resulted in a temporary stop of showing of German films, the nationalist language was used by Czech right-wing and fascist circles and their press protesting against „Germanization“ of Prague and against German expansion. However, most of the Czech party press, excepting Social Democrats and partly National Socialists, also defended the demonstrations to some degree. The wild character of the film riots, expressed by clashes of the police and protestors and by demolition of private and public property, influenced negatively Czechoslovak-German domestic and foreign relations. The fact that Czech nationalists adopted the traditional political vocabulary of the German Nationalists, which had been standard German nationalist rhetoric at least since the 1880s, and started to use it in the Parliament and in Prague's City Council remains alarming. The support of some Czech nationalists for the protests illuminates the undemocratic element in Czechoslovak political culture that foreshadowed the non-democratic behavior in some Czech political circles in the period from September 1938 through mid-March 1939 and after May 1945.

Translated by Gabriela Dupačová